

LAİK VE CİNSİYET EŞİTLİĞİNDEN YANA BİR EĞİTİM

Ayça Günaydın, Esra Aşan

Bugün Türkiye’de pek çok alanda olduğu gibi eğitim alanında da köklü değişimler yaşanıyor. Bugünün eğitim anlayışı, kadın-erkek eşitliğine şüpheyle bakan, fitrata önem veren ve bilimsel ve akılcı yaklaşımları sınırlandıran bir düşünce sistemiyle şekillendiriliyor. Eğitim politikaları; müfredattan öğretilen değerlere, okul içi kültürden kıyafet ve davranış biçimlerine, kurumların yapısından kurum içi ilişkilere kadar yeniden biçim kazanıyor. Eğitim konusu ve sorunu genel olarak her dönem bir tartışma konusu olmakla beraber Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP) iktidara geldiği 2002 yılından bugüne en temel ülke gündemlerinden birisi olmuş durumda. Bu yazı eğitim alanında yaşanan bu değişimi ve hedeflenen ‘dindar nesillerin’ eğitimdeki hangi araçlar ve uygulamalar üzerinden şekillendirildiğini ele alırken yaratılan kültürel iklimin etkileri hakkında bir tartışma açmayı amaçlıyor ve bilimsel bilgiyi merkeze alan, bireylerin daha özgür olacağı, cinsiyet eşitliğine, çeşitliliğe ve saygıya dayalı bir eğitim anlayışının olanakları üzerinde duruyor.

Bugün Türkiye’de pek çok alanda olduğu gibi eğitim alanında da köklü değişimler yaşanıyor. Bugünün eğitim anlayışı, kadın-erkek eşitliğine şüpheyle bakan, bilimsel ve akılcı yaklaşımları sınırlandıran bir düşünce sistemiyle şekillendiriliyor. Eğitim politikaları; müfredattan öğretilen değerlere, okul içi kültürden kıyafet ve davranış biçimlerine, kurumların yapısından kurum içi ilişkilere kadar yeniden biçim kazanıyor. Eğitim konusu ve sorunu genel olarak her dönem bir tartışma konusu olmakla beraber Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP) iktidara geldiği 2002 yılından bugüne en temel ülke gündemlerinden birisi olmuş durumda.

Bugün eğitimde derinleşen bir neoliberalleşme ve dinselleşme hareketine tanıklık ediyoruz. Eğitim sisteminin büyük bir pazar olarak iş görmesi şeklinde tanımlayabileceğimiz eğitimde neoliberalleşme süreci, herkes için erişilebilir ve ücretsiz olması beklenen eğitiminin piyasalaştırılması ve sistem içinde hâlihazırda var olan eşitsizliklerin iyice derinleşmesi anlamına da geliyor. Bu konu devletin eğitim politikalarının oldukça önemli bir parçası olmakla birlikte bu yazının konusu dışında tutulmuştur. Bu yazıda esas olarak laik ve cinsiyet eşitliğinden yana bir eğitim yaklaşımının tartışmaya açması gereken eğitimde İslamileşme konusu ele alınacaktır. Kapitalizmin, dinin, cinsiyetçiliğin ve milliyetçiliğin işbirliğiyle şekillenen bugünün eğitimi itaatkâr, milletine ve ailesine biat eden, ‘dindar nesiller’ yetiştirmeyi hedefliyor. Bu, yalnızca din eğitiminin ön plana çıkması ya da imam hatip okullarının sayısının artırılması anlamına gelmiyor, eğitim sistemi İslami referanslar ön planda tutularak yeniden şekillendiriliyor. Bu yazı eğitim alanında yaşanan bu değişimi ve hedeflenen ‘dindar nesillerin’ eğitimdeki hangi araçlar ve uygulamalar üzerinden

şekillendirildiğini ele alırken yaratılan kültürel iklimin etkileri hakkında bir tartışma açmayı amaçlıyor ve bilimsel bilgiyi merkeze alan, bireylerin daha özgür olacağı, cinsiyet eşitliğine, çeşitliliğe ve saygıya dayalı bir eğitim anlayışının olanakları üzerinde duruyor.

Eğitimin İslamileştirilmesi

Türkiye’de din eğitiminin nasıl verileceği Cumhuriyet’in kuruluşundan beri uzun bir tartışma konusu oldu. Eğitimin İslamileştirilmesi son yıllarda AKP iktidarlarıyla ilişkili olarak ele alınsa da bu dönüşümün, 1940’lardan itibaren Cumhuriyet rejiminin muhafazakâr bir restorasyona tabi tutulmasıyla birlikte başladığı söylenebilir.¹ Günümüzde ise özellikle AKP hükümetinin üçüncü iktidar döneminde uyguladığı eğitim politikaları eğitimin İslamileşmesi konusunda bir dönüm noktası oldu. Bu mesele özellikle 2012-2013 öğretim dönemiyle 4+4+4 eğitim sistemine geçiş ve 2014 yılında düzenlenen 19. Milli Eğitim Şurası tartışmaları ile daha yakıcı bir hâl aldı.²

Eğitimde 4+4+4 uygulamasıyla birlikte pek çok devlet okulu, öğrencilerin ilk dört yılı tamamladıktan sonra, 9-10 yaşlarında geçebileceği imam-hatip okuluna dönüştürüldü. Eğitim-Sen’in *2015-2016 Eğitim-Öğretim İstatistikleri* raporuna göre 2003 yılında 450 olan imam hatip lisesi sayısı, 2015-2016 öğretim yılında 1149 olmuştur. Bu okullarda okuyan öğrenci sayısı ise 555.878’e ulaşmıştır. Bu rakama açıköğretim imam hatip okullarında okuyan öğrenciler de eklendiğinde bugün yaklaşık 1 milyon öğrencinin imam hatip okullarına gittiği görülmektedir.³ İmam hatip okullarındaki artışın yanı sıra, başta Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi olmak üzere seçmeli olarak sunulan Kuran-ı Kerim, Hz. Muhammed’in Hayatı ve Temel Dini Bilgiler gibi dersler din, vicdan ve inanç hürriyeti bağlamında tartışılmaya devam ediliyor. İlkokul, ortaokul ve liselerde 4. ve 12. sınıflar arasında okutulması zorunlu olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri Sünni Müslüman inancını esas alarak hazırlanmış durumda. Bu da beraberinde pek çok ayrımcı uygulamayı getiriyor. Mevcut uygulamada nüfus cüzdanlarında “Hristiyan” ya da “Musevi” yazan öğrenciler bir dilekçe eşliğinde nüfus cüzdanlarının fotokopisini sunarak bu derslerden muaf olabilirken, diğer mezheplere mensup ya da ateist öğrencilerin dersi alması zorunlu. Dersten muaf olanların ise bu derslerin yerine katılabilecekleri başka bir etkinlik olmadığı için bu dersler esnasında kantinde, kütüphanede ya da bahçede bulunmaları, inançlarının farklılığını ifşa anlamında ayrımcılığa da uğramalarına yol açabiliyor.⁴ Ayrıca özellikle liseye geçiş sınavlarında yer alan din soruları katsayı problemleri nedeniyle gayrimüslim öğrencilerin mağduriyetine sebep olmuş ve basında çokça tartışılmıştı.⁵

Eğitim alanındaki diğer bir değişiklik de okullarda kutlanan bayramlar, özel günler ve etkinliklerle ilgiliydi. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk

Bayramı, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı gibi bayramların stadyum etkinlikleri iptal edildi. Uzun yıllar militarist propagandanın araçları hâline gelen bu kutlamalar seküler kesimlerin geniş bir kısmının da önem atfettiği kutlamalardı. Her ne kadar militarizmin okullardaki beden bulmuş hâli olarak bu tarz bayram kutlamaları çoktandır eleştiriye tabi tutuluyordusa da yapılan değişikliklerin militarizmle bir hesaplaşma içermediğini söylemek - bu kutlamaların yerini alan törenlerdeki militarist öğeler düşünülünce- yerinde olacaktır. Özellikle okulöncesi çocukların müsamere ve kutlamalarında şehitlik, cihat mesajları sıklıkla haber oluyor. Kayseri’de bu yıl düzenlenen 23 Nisan kutlamalarında anaokulu öğrencilerine temsili 15 Temmuz darbesi sahnelemesi yaptırılması ve öğrencilerden birine şehit rolü verilmesi de bunun örneklerinden biri.⁶ Benzer şekilde Çanakkale şehitlerini anma törenleri şehitlik, İslam hatta kimi yerlerde cihat fikriyle birlikte ele alınıyor.⁷ Yine basına çokça yansıyan bir diğer haber de ilkokul öğrencilerine idam ipi verip fotoğrafını sosyal medyada paylaşan öğretmenin haberi idi. Tepkilerin ardından açığa alınan öğretmenin paylaştığı sınıf fotoğrafının arka planında ‘şehitler köşesi’ de ayrıca dikkat çekiyor.⁸

Okulöncesi eğitimde değerler eğitimi için önerilen konular da ‘sabır’, ‘bir hayat gerçeği: ölüm ve ötesi’, ‘inancın bireysel ve toplumsal hayatımızdaki yeri’, ‘ramazan ayı ve oruç’, ‘peygamber sevgisi’ gibi başlıklardan oluşuyor.⁹ Çoğu okulda bilgi yarışmaları olarak Siyer-i Nebi yarışmaları düzenleniyor.¹⁰ Bu yarışmalara her seviyeden öğrenci velileriyle birlikte katılırken kazananlar, altınla ödüllendiriliyor ya da umreye götürülüyor. Ayrıca MEB ve Diyanet ortaklığının son yıllarda giderek arttığını görmek mümkün. MEB-Diyanet ortaklığı ile düzenlenen, 4-6 yaş arası çocuklara hizmet veren Kuran kursları bu ortaklığın en son örneklerinden birisi.¹¹ Basına ‘sıbyan mektepleri’ olarak da yansıyan bu uygulama, çocukların henüz soyut düşünme kabiliyetinin gelişmediği bir dönemde verilen bir eğitim olması itibarıyla içerik ve yöntem açısından oldukça dikkatli ele alınması gereken bir mesele. Bu çağdaki çocuklara nasıl bir pedagojik formasyonda, nasıl bir ortamda ve kimler tarafından eğitim verildiğinin etraflıca tartışılması gerekiyor. Misyonunu toplumun yaşam kalitesini artırmak ve ülkenin sürdürülebilir gelişimine hizmet etmek olarak tanımlayan ve bu doğrultuda bilim ve teknoloji alanında yenilikçi çalışmaları destekleyen TÜBİTAK’ın son yıllarda ödüllendirdiği projeler de dönemin ruhunu es geçmiyor. Örneğin 2016 yılında “EKG önlüğü ile mahremiyeti korumak”, “Cuma namazının sosyalleşmeye ve toplumsallaşmaya etkisi”, “Nijer’deki Osmanlı Soy” gibi projeler dereceye girmiş durumda¹². Tüm bunlarla beraber eğitimde dini etkinlik bütçesinin de 2017 itibarıyla ciddi anlamda bir artış gösterdiği görünüyor.¹³ Böylece Milli Eğitim Bakanlığı’nın önceliğinin, tüm diğer altyapı, kadro ve müfredat, eğitime erişim ve eşitlik meseleleri bir kenarda beklerken, eğitimde İslamileşme olduğunu anlamış oluyoruz.

Eğitimin İslamileşmesi ile ilgili

sıraladığımız bu örneklerle MEB’e

bağlı okullardaki kılık kıyafet yönetmeliğiyle ilgili değişiklikleri de ekleyebiliriz. Bu yönetmeliğe göre 5. sınıftan itibaren ortaokul ve liselerdeki öğrencilerin başörtüsü takması serbest bırakıldı. Kanun ilk dört yıllık dönemi ve okulöncesi dönemi kapsamasa da bunun uygulamada işlemediği, okulöncesi dönemde ve ilkokullarda kız öğrencilere başörtüsü taktığına dair meseleler kamuoyuna yansdı. Feminist kesimler arasında ciddi bir tartışma yaratan bu konuya yazının ilerleyen bölümlerinde değineceğiz.

Eğitim alanında üzerinde durulması gereken önemli bir konu da dini tarikatların bu alandaki örgütlenmesi. Süleymancıların 1940'lardan beri Kuran kursları aracılığıyla örgütlenmekte olduğu ve bugün de bu kurslar ve yurtlar üzerinde önemli nüfuzları bulunduğu belirtiliyor.¹⁴ Eğitim alanında uzun yıllar en güçlü cemaat olan Gülen Cemaati'nin ise 40 yıldan fazla bir süredir eğitim kurumları içinde örgütlenmesi teşvik edilmişti. Cemaat'e ait dershaneler, yurtlar, ı ışık evleri, özel okullar, üniversiteler ve bunun yurtdışına uzanan ağırları cemaatin dindar, "altın nesli" yetiştirdiği mekânlardı. Özellikle yoksul kesimlerden seçilen çocuklar cemaat elinde eğitilerek devlet bürokrasisi içine yerleştirilmekteydi. AKP iktidarlarının 2002-2013 yılları arasındaki döneminde eğitim alanı ağırlıklı olarak Gülen Cemaati ve milliyetçi kadrolar tarafından yönetiliyordu. Ancak 2013'ten sonra AKP ve cemaat ilişkilerinin kopması ve Gülen Cemaati'nin Fethullahçı Terör Örgütü'ne (FETÖ) dönüşmesiyle birlikte eğitim alanı diğer İslami cemaatler ve çeşitli vakıflar üzerinden yeniden örgütlenmeye çalışıldı. TÜRGEV, Ensar Vakfı, Hayrat Vakfı, İlim Yayma Cemiyeti, İHH eğitim alanında daha etkin roller almaya başladı. Bu vakıfların eğitimde nasıl bir boşluğu doldurduğu ve ne tür işlevler üstlendiği ayrı bir yazının konusu olması gereken önemli bir mesele. Ancak eğitim kurumlarında yaşanan ve basına da yansıyan kimi vakalar bize gösteriyor ki eğitim alanında yer alan her türlü vakıf ve organizasyonun MEB'in ciddi bir denetiminden geçmesi gerekir. Özellikle Adana Aladağ'da 11'i öğrenci, 12 kişinin hayatını kaybettiği yangın öğrencilere barınma hizmeti veren bir kurumun ciddi ihmallerinin de bulunduğunu açık etti. Söz konusu yurdun pek çok açıdan öğrencilerin ikametine uygun olmadığı sonrasındaki raporlarda dile getirildi.¹⁵

Bununla birlikte 15 Temmuz sonrasında eğitim alanı –ilköğretimden üniversitelere kadar– sayıları yüz bini aşan eğitimcinin tasfiyesine tanıklık ediyor. Okullarda açılan bu kadro boşluğunun nasıl doldurulduğunu ise öğretmen sendikalarındaki son dönem sayısal verilere bakarak yorumlamak mümkün olabilir. 2002-2015 yılları arasında laik ve bilimsel eğitimden yana olan sendikalardaki üye sayısının 149 binden yalnızca 172 bine çıktığı görülüyor. İktidara yakın kesimlerin ve dindar kesimlerinin ciddi bir kısmının yer aldığı sendikaların üye sayısı ise 153 binden 560 bine ulaşmış. Örneğin Eğitim-Bir-Sen üye sayısını 18 binden 360 bine çıkarmış durumda.¹⁶ Eğitim alanının KHK'lerle tasfiyesine karşı direnen iki eğitimci Nuriye Gülmen ve Semih Özakça bu yazı yazılırken mesleklerini geri almak

için başlattıkları açlık grevinin üçüncü ayını cezaevinde tamamlıyor. Hatırlanacağı gibi grev, hayati risklerin başladığı aşamaya geçtiğinde yetkililerden dini referanslı ilk açıklama gelmişti. Resmi ağızlar, açlık grevinin dinimizde yeri olmadığını, eğitimcilerin maruz kaldığı haksızlığı gidermeye çalıştıklarını söyleyerek öğretmenlerin dini değerlere aykırı eylemlerine son vermelerini istemişti. Eğitimcilerin adalet talebine yanıt 23 Mayıs 2017 tarihinde tutuklanarak cezaevlerine konmalarıyla verildi.

Yukarıda genel hatlarıyla sıraladığımız bu örnekler üzerinden eğitimin aydınlanmacı ve pozitivist yönünün tehdit altında olduğunu, bilimsel bilginin yerini dini bilgiye bırakmaya başladığını söyleyebiliriz. Eğitim kurumlarındaki İslamileşme müfredattan öğretilen değerlere ve bu değerleri taşıyan eğitimci profiline, okul içi ilişkilerden yurtlar, dernekler, vakıflar gibi çeşitli ağlara kadar itaatkâr dindar nesiller yetiştirmek amacıyla şekilleniyor. Farklı din ve inançların talep ve eleştirilerinin sistem içinde görünür olmaması ise tektip bir toplum tahayyülünün eğitim üzerinden hayata geçirilmeye çalışıldığını ve sistemin çeşitliliğe imkân tanımadığını gösteriyor.

Bu yazıyı hazırlarken İstanbul’da ilköğretimde ve lisede çalışan birkaç eğitimciyle görüşme imkânı bulduk. Kendilerine dindar nesiller yetiştirme projesinin çocuklar, gençler üzerine nasıl etkileri olduğunu sorduğumuzda aldığımız ortak yanıt dini meselelerin öğrenciler arasında ayrıştırıcı bir şekilde ele alındığıydı. Tek bir din anlayışıyla Sünni-Müslüman olarak yetiştirilen öğrenciler, aileleri başka inanca mensup arkadaşlarına karşı önyargılı ve dışlayıcı olmasa da küçük düşürücü tutumlar alabiliyordu. Hatta görüştüğümüz öğretmenlerden biri velilerin de din konusundaki ‘hoşgörüsüzlüğünün’ mağduru olmuştu. Hatırlanacağı gibi bir IŞİD cihatçısının İstanbul’da bir eğlence kulübünü kana buladığı yılbaşı gecesi öncesinde “Müslüman yılbaşı kutlamaz” denerek devlet destekli, laiklik karşıtı bir propaganda başlamıştı. Bu dinsel nefret söylemi kısa sürede sıradan Müslümanları da etkisi altına almıştı. Görüştüğümüz eğitimci yılbaşı yaklaşırken sınıfta öğrencilerle birlikte çam ağacı süslediklerini, ancak bunu Hristiyanlığı yaymak olarak gören bazı velilerin kendisini Milli Eğitim Bakanlığı’na şikâyet ettiklerini, bu nedenle okul yönetimi ve bakanlıkla sıkıntı yaşadığını anlattı. Bu örnek, inanç özgürlüğünü ve inanç çeşitliliğini yok sayan uygulamaların veliler arasında bile ne kadar sıradanlaştığının basit bir örneği olarak gösterilebilir.

Çoğulculuk İçin Laik Bir Eğitim

Okul, farklı kültürlerle ve inançlara mensup kişilere saygının öğrenileceği mekânlardan biridir. Laiklik ilkesi özgürlükçü bir şekilde uygulandığında okullar, başka dinleri, inanç ve inançsızlık biçimlerini olumlu ya da olumsuz yargıda bulunmadan aktarma konusunda işlevli olabilir. Çocukların farklı inançları tanıması, onlara saygı duymayı öğrenmesi ve kendi inanç

biçimlerini geliştirmeleri konusunda fikir edinmesine katkı sunabilir. Ne var ki bugün içinde bulunduğumuz ve eğitim kurumlarını baskılayan İslamileşme böylesi bir anlayışı beraberinde getirmiyor. Aksine okullar toplumdaki ayrışmanın ve gerilimin derinleştiği alanlar olarak yeniden işlev kazanıyor. Bu ayrışma sonucunda da maddi durumu daha iyi olan seküler kesimler özel okulları bir alternatif olarak görürken pek çokları için zaten ücretsiz ve erişilebilir olması beklenen eğitim hizmetleri ağır bir maddi ve manevi yük olarak varlığını koruyor. Özetle, toplumsal, siyasal ve ekonomik fay hatları üzerine kurulu bölünmeler eğitimde gittikçe derinleşiyor.

Eğitimde İslamileşme konusunda kamuoyunda gündem olan diğer bir tartışma da ortaöğretim ve lise çağlarında öğrencilerin eğitim kurumlarında başörtüsü takmasına izin verilmesiydi. Bu konu kadın kurumları arasında da tartışılmaya devam ediliyor. Şüphesiz ki henüz yetişkin olmamış ilköğretim, ortaöğretim ve lise çağlarında öğrencilerin başörtüsü takması dikkatli bir şekilde ele alınması gereken bir konu. Çocuğun başörtüsünü baskı neticesinde mi taktığı, yoksa kendi inancını şekillendirirken bir arayış içinde mi olduğu; bu noktada devletin, okulun ve ailenin takdir yetkisinin olup olmadığı ya da sınırlarının ne olduğu çok boyutlu ve incelikli bir tartışma gerektirir. Ailelerin kendi dinlerini çocuklarına aktarma hakları olduğu kadar bunun çocukların haklarını gözeten sınırları da var. Örtünme meselesinde de kız çocuğunun örtünmeye zorlandığı bir baskının mı olduğu, yoksa çocuğun dinsel, manevi bir arayış içinde mi olduğunu anlamaya çalışmak oldukça önemli bir yerde duruyor. Özellikle kız çocuklarını başını örtmeye zorlama, okula göndermeme ya da küçük yaşta okuldan alma, evlenmeye zorlama gibi örnekler ülkemizde yaygın bir şekilde yaşanırken eğitim kurumlarından ailenin çocuk üzerinde kurduğu bu baskılara karşı çocukların haklarını savunması beklenir. Okul ortamında eğitimcilerin başörtüsü takan öğrencilere yönelik herhangi bir olumlu ya da olumsuz yargı belirtmeden yaklaşımları da önemli bir kriter olacaktır. Ancak bugün basına yansıyan bazı örneklerde bizzat eğitim kurumları içinde çocukların örtünmesinin teşvik edildiği görülüyor. Hâl böyleyken ilk ve ortaokul kurumlarında kıyafet düzenlemesine gidilmesi çocuğun dini yaklaşımını şekillendirmemek adına koruyucu bir uygulama olarak da ele alınabilir.¹⁷

Çocukluk ve Ergenlikte Cinsellik ve Cinsiyet Eşitliği Eğitimi

İlköğretim, ortaokul ve liselerde söz konusu olan yaş grubu, aynı zamanda cinsel kimliğin de şekillendiği bir dönemden geçiyor. Öğrencilerin cinsel kimlikleri şekillenirken verilen eğitimin onlar üzerinde kalıcı bir etkisi olduğunu biliyoruz. Ahlak eğitimi de bunlardan biri ve ülkemizde ahlak eğitimi ağırlık olarak din dersleriyle birlikte veriliyor. Erkek egemen değerlerle şekillenen bu ahlak anlayışı kadınlara ve erkeklere ait cinsiyetçi davranış biçimlerini çocuk yaştan itibaren aşıyor. Temas ettiğimiz eğitimci bir velinin aktardığı bir

anekdot oldukça çarpıcı. Kızının arkadaşı başını örtmeye ailesi tarafından nasıl ikna edildiğini arkadaşlarına şöyle açıklıyor: “Başımı kendimi korumak için örttüm. Regl olduktan sonra erkekler bana tecavüz teşebbüsünde bulunabilir. O nedenle başörtüsü takarsam bundan korunabilirim.” Bu, hem örtünen çocuk için hem de bunu duyan onun yakın çevresindeki arkadaşları için travmatik bir durum. Eril şiddete karşı faillere söz söylenmezken kadınların hareketlerine, giydiklerine dikkat etmeleri kendilerine telkin ediliyor. Kadının tavırlarına dikkat etmesi daha küçük yaşta zihnine tecavüz korkusu işlenerek öğretiliyor. Bu gerekçeyi duyan ve başını örtmeyen kız çocukları da her an tecavüze uğrama tehdidini hissediyorlar. Onların velilerine de çocuklarının hissettiği bu korku ile baş edebilmek kalıyor.

Cinsel bilgiler ve cinsel sağlık eğitiminin çocuk yaşta verilmesi bu gibi travmaların yaşanmaması için hayati bir önemde. Oysa toplumda cinsellikle ilgili her mesele ahlakla ilişkili olarak ele alınırken cinsellik gençlerin kaçınması gereken tabu bir konu olarak görülüyor. Cinselliğini keşfetmekte olan çocuklara, eğitim programı içinde cinsel olgular konusunda sağlıklı bir bilgi verilmiyor. Sağlıklı bir cinsellik eğitimi ve cinsel şiddetten korunma eğitimi hem çocukların karşılaşacakları cinsel şiddetle baş edebilmelerini sağlayabilir hem de yaşlılarıyla sağlıklı ilişkiler kurabilmelerine imkân verebilir. Eğitim felsefesi üzerine de çalışmalar yürüten Bertrand Russell’ın vurguladığı gibi çocukların ergenlikten önce cinsellikle ilgili temel fizyolojik olguları basit bir şekilde öğrenmeleri onları cinsellikle ilgili hurafelerden ya da önyargılardan uzaklaştırabilir. Ergenlik döneminde gençlere karşılıklı rıza dışında hiçbir şeyin cinsel ilişkiyi meşrulaştıramayacağı öğretilir ve hiçbir şeyin bir insana diğeri üzerinde egemenlik kurma hakkı vermediği anlatılabilir. Kıskançlığın ve birini kendi malı gibi görmenin sevgiyi ve saygıyı öldürdüğü hissettirilebilir.¹⁸ Bu dönemde yine öğrencilere farklı cinsel yönelimlerden bahsedilerek, cinsel çeşitliliğe saygılı bir yaklaşım geliştirmeleri sağlanabilir. Bu tarz bir eğitim, kız ve erkek çocuklarının, LGBTİ çocukların hem kendilerini hem birbirini tanımasını sağlarken ilişkilerinde saygı ilkesini hayata geçirmelerine de imkân verecektir.

Karşılıklı bir rıza söz konusuysa cinsel ilişki mahrem bir konudur ve bu ne okulu ne devleti ne de başka insanları ilgilendirir. Ancak rıza söz konusu değilse yaşanan cinsellik değil cinsel istismar, cinsel taciz ya da tecavüzdür. Ülkemizde çocukların cinsel istismarına ilişkin olarak son yıllarda basına yansıyan veriler oldukça yüksek. Üstelik ilkokuldan liseye kadar pek çok eğitim kurumunda çocukların eğitimciler, okul yöneticileri ya da okul görevlileri tarafından maruz bırakıldığı tecavüz ve cinsel istismar vakalarına tanık oluyoruz. Hatırlanacağı gibi geçtiğimiz yıl Ensar Vakfı ve Karaman Anadolu İmam Hatip ve İmam Hatip Lisesi Mezunları ve Mensupları Derneği’ne ait yurtlarda kalan çocukların uğradığı cinsel istismar açığa çıktığında dava hızlıca görülmüş ve fail, ömrünün yetmeyeceği 500 yıllık

bir hapis cezasına çarptırılmıştı. Failin yargılanması kadar önemli olan diğer bir konu da eğitim kurumlarının nasıl olup da bu suçlara zemin sunacak şekilde örgütlendiği idi. Ancak eğitim kurumlarının çocukların güvenliğini koruyacak şekilde nasıl denetleneceği tartışılan bir konu olmadı. Yıllarca süren bu tecavüzlerin nasıl gerçekleştiğinin, bu olayları kimlerin bildiğinin, bunlara kimlerin göz yumduğunun üzeri örtülü kaldı. Geçtiğimiz aylarda ise İzmir’de yaşları 6-11 arasında olan altı kız öğrencisini cinsel istismardan kurtaran öğretmen Saadet Özkan’ın mücadelesini bir kahramanlık öyküsü olarak okuduk.¹⁹ Saadet Öğretmen’in, olayı öğrencilerden öğrenmek için yaptığı oldukça basitti: Çocuklara iyi sevgi ve kötü sevginin ne olduğunu anlattıktan sonra çocuklar yaşadıkları korkunç olayları öğretmenleriyle paylaşmışlardı. Saadet Öğretmen’in istismarcı meslektaşıyla mücadelesi o kadar basit olmadı ama kararlı bir biçimde olayın peşini bırakmaması sonucu istismarcı yakalanabildi ve bu davranışıyla Saadet Öğretmen belki de topluma en büyük dersini verdi. Bu örnek bile eğitim kurumlarının ve onunla ilişkili kurumların bu tür cinsel suçlara karşı öğrencileri koruyacak bir donanımda olmalarının ne kadar hayati bir önemi olduğunu gösteriyor. Çünkü okullarda çocukların/ergenlerin cinsel şiddetten korunmaları sadece cesur eğitimcilerin üstleneceği bir sorumluluk değil, bütünlüklü bir kurumsal politikanın geliştirilmesiyle ilgili bir konu. Eğitim kurumlarında yaşananlar, cinsel şiddetin gerçekleşmemesi için alınacak tedbirlerin, uygulanacak denetimin aciliyetini devletin yüzüne vuruyor.

Devlet okullarındaki ağırlıklı işleyiş yukarıdaki örnekler üzerinden şekillenirken eğitim alanında toplumsal cinsiyet eşitliğini merkeze alan uygulamalar da görmek mümkün. Bunlardan biri Avrupa Birliği’yle birlikte MEB bünyesinde 2014-2016 yılları arasında yürütülen Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesi (ETCEP).²⁰ Projenin amacı “okullarda kız ve erkek çocuklar arasında toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesini yaygınlaştırmak ve eğitim sisteminde eşitliğe ve toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşımın benimsenmesine katkıda bulunmak.”²¹ Proje boyunca öğrencilerin, eğitimcilerin, okul yönetiminin ve ailelerin cinsiyetçi önyargılarını sorgulaması ve cinsiyet ayrımcılığına karşı farkındalık geliştirmesi hedefleniyor. Okul içindeki mekânların, ders kitapları ve ders malzemelerinin cinsiyet eşitliğine aykırı unsurlar içermeyecek şekilde düzenlenmesine dikkat edilmiş ve diğer devlet okullarında da uygulanabilecek bir model geliştirilmeye çalışılıyor. İki yıl boyunca süren ETCEP projesi konusunda detaylı araştırma bulunmamakla birlikte basına olumlu yorumlar yansıdığı görülüyor. Cinsiyetçi önyargıları çocuklarla, eğitimciler ve ailelerle birlikte dönüştürmeye çalışan bu proje, iktidarın eğitim anlayışıyla temelden çelişmekte. Öncelikle eğitim alanında pompalanan din anlayışı kadın-erkek eşitliğini değil cinsiyet rollerine uygun davranmayı merkezine alıyor. ‘Toplumsal’ dediğimiz cinsiyet rollerini değişmez kabul ederek kadınları ve erkekleri küçüklükten itibaren fitratına uygun yetiştirmeyi amaçlıyor. Dolayısıyla dindar nesiller yetiştirme isteği devrede olduğu sürece toplumsal cinsiyet eşitliğini merkeze

alan ve cinsiyet ayrımcılığına karşı duyarlı nesiller yetiştirme projelerinin devlet eğitimi içinde yaygınlaşmasının mümkün olmadığı görülebilir. Bu projeler, uluslararası siyasette Avrupa Birliği ile ilişkiler devam ettiği müddetçe belki de göstermelik olarak eğitim programında yer almış olsa da eğitimde cinsiyetçiliği tartışmaya açması bakımından önemli bir hizmet de sunuyor.

Sonuç Olarak

Eğitim kurumlarının ayrışmanın değil saygının ve çeşitliliğin yeri olması gerekir. Demokratik, özgürlükçü, laik, bilime, akla ve vicdana dayalı bir eğitim anlayışı herkesi kapsamayı ve toplumsal eşitsizlikleri en aza indirmeyi hedefler. Kimsenin dini inancı, ırkı, dili, cinsiyeti ve cinsel yöneliminden dolayı baskı görmediği, herkes için erişilebilir bir eğitim talebinde ısrarcı olmak bir arada yaşayabilmemizin olmazsa olmaz koşullarından birisi. Eğitim alanı tarumar edilirken eğitimcilerin, velilerin ve tüm toplumsal kesimlerin özgürlükçü bir eğitime sahip çıkması, çocukların bugünü ve gelecekleri için mücadele vermesi bugün her zamankinden daha önemli.

¹ Türkiye’de 1940’lardan itibaren rejim, komünizm tehlikesi karşısında dini değerlere ve dini referanslara dayanarak kendini yenilemeye başlar. “Türk çocuklarına dini ve milli bir şuur vermek için” eğitimde dine yer açılmasıyla gençlerin komünist fikirlerden etkilenmesi engellenmeye çalışılır. 1947 yılında yapılan CHP Kurultayı sonrasındaki uygulamalar Cumhuriyet eğitiminin İslamlaşmasında bir dönüm noktası olarak görülebilir. Bu kurultayın ardından ilkokul programlarına seçmeli din dersleri konur, MEB’den izin almak koşuluyla “din bilgisi dersaneleri” açılmasına izin verilir. 1950’de ilkokullarda din dersleri seçmeli olmakla birlikte eğitim programının parçası hâline gelir. Ancak çocuklarının din dersi almasını isteyenlerin değil istemeyenlerin dilekçe vermesi gerekmektedir. 1956’da ortaokullara, 1967 yılında lise 1 ve 2. sınıflara din dersleri konmasına karar verilir. CHP-MSP Koalisyon hükümeti döneminde 1973 yılında din derslerinin okutulduğu bütün sınıflara zorunlu ahlak bilgisi eğitimi de eklenir. 12 Eylül darbesinin ardından 1982 Anayasası’yla zorunlu din dersleri anayasal bir statüye kavuşturulur. İlkokul 4. ve 5. sınıflarla, ortaokullarda iki saat, lise ve dengi okullarda ise bir saat Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi verilir. Bu derslerin tüm dinler hakkında bilgi vermesi beklenirken dersler İslam dini üzerine yoğunlaşır, hatta bunların uygulamalı din eğitimine dönüştüğü söylenebilir. 1983 yılında imam hatip lisesi mezunlarının istedikleri yüksekokullara gitmelerine izin verilir. (Bkz. Fatih Yaşlı, “Cumhuriyetin Uzun İntiharı”, *AKP, Cemaat ve Sünni-Ulus: Yeni Türkiye Üzerine Tezler*, 2. Baskı, İstanbul: Yordam Kitap, Nisan 2015.)

² 2014 yılında düzenlenen 19. Milli Eğitim Şurası’nda din derslerinin okulöncesi eğitimde, ilköğretimde ise 1. sınıftan itibaren zorunlu hâle gelmesi ve karma eğitimin kaldırılması konuları gündeme geldi. Şura’da ilkokul 1, 2 ve 3. sınıflara Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin çoğulcu bir anlayışa yer vererek konulmasına; ortaokulda değerler eğitimi etkin bir şekilde yer verilmesine karar verildi. Liselerde ise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi iki saate çıkarıldı. Kutlu Doğum Haftası, Muharrem Ayı ve Aşure Günü, Belirli Gün ve Haftalar kapsamına alındı. Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liselerinin öğretim programları ve ders çizelgelerinden “Alkollü İçki ve Kokteyl Hazırlama” dersinin kaldırılmasına, 10. sınıftan itibaren staj amacıyla tesis ve kurumlara gönderilen öğrencilerin alkollü içki servisi yapılan ya da alkollü içecek hazırlanan bölümlerde staj faaliyeti yapmalarının kaldırılmasına karar verildi. <http://www.meb.gov.tr/19-mill-egitim-srasi-sona-erdi/haber/7594/tr>

³ “13 Yılda 1,5 Milyon İmam Hatipli Yarattılar.” <http://www.birgun.net/haber-detay/13-yilda-1-5-milyon-imam-hatipli-yarattilar-112709.html>

Eğitim Sen, “2015-2016 Eğitim-Öğretim İstatistikleri: Eğitimde Ticarileşme ve Dinselleşmenin Temel Göstergeleri” raporu için bkz. <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2016/03/E%C4%9Fitimde-Temel-G%C3%B6stergeler-enson.pdf>

⁴ Bu konuda ayrıntılı bir raporlama için bkz. Eğitimde Çoğulculuk ve İnanç Özgürlüğü <http://podem.org.tr/wp-content/uploads/Egitimde-Cogulculuk-ve-Inanc-Ozgurlugu.pdf>

⁵ Gayrimüslim öğrencilerin katsayı hesaplamasında yaşadığı mağduriyet konusunda eğitimci ve velilerin görüşleri için bkz. <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/6096/veliler-cocuklarinin-hakini-ariyor>

⁶ "23 Nisan gösterisinde anaokulu öğrencisini şehit yaptılar eline oyuncak silah verdiler." http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/726646/23_Nisan_gosterisinde_anaokulu_ogrencisini_sehit_yaptilar_eline_oyuncak_silah_verdiler.html

⁷ "Vaaz: Çanakkale Zaferi ve Şehitlik": <http://bedirhaber.com/haber/vaaz-canakkale-zaferi-ve-sehitlik-21115.html>

⁸ "Öğretmen, öğrencilere yağlı urgan ile poz verdirdi." <http://www.hurriyet.com.tr/ogretmen-ogrencilere-yagli-urgan-ile-poz-verdirdi-40305352>

⁹ "MEB'in Yeni 'Değerler' Eğitiminin İçeriği Belli Oldu": <http://www.egitimajansi.com/haber/mebin-yeni-degerler-egitiminin-icerigi-belli-oldu-haberi-36003h.html>

¹⁰ MEB protokolleri ile gerçekleşen ve 2017 yılında Peygamber Sevdalıları Platformu'nun altıncısını düzenlediği Siyer-i Nebi yarışmaları Hz. Muhammed'in hayatının öğrenilmesini konu alıyor. Detaylı bilgi için bkz.: <http://www.dinihaberler.com.tr/haber/54248/umre-odullu-siyer-i-nebi-yarismasi-2017.html>

¹¹ "4-6 yaş grubuna İslami eğitim kursları 'Sıbyan mektebi' tartışması başlattı." <http://t24.com.tr/haber/4-6-yas-grubuna-islami-egitim-kurslari-sibyan-mektebi-tartismasi-baslatti,341894>

¹² TÜBİTAK'ta yıllara göre ödül alan projeler için bkz. <https://www.tubitak.gov.tr/tr/yarismalar/arastirma-projeleri-yarismalari/icerik-odul-alan-projeler>

¹³ "MEB, Diyanet ortaklığı: Eğitimde Dini Etkinlik Bütçesi 5 Kat Arttı."

<http://www.birgun.net/haber-detay/meb-diyanet-ortakligi-egitimde-dini-etkinlik-butcesi-5-kat-artti-161857.html>

¹⁴ Mustafa Aydın, "Süleymanlık", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 6 / İslamcılık*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

¹⁵ Yangın haberi ve rapor için bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/aladag-yurt-yangini-raporu-tamamlandi-sorumlular-belirlendi-40346008>

Bilirkişi raporu haberi için bkz. <http://www.cnnturk.com/video/turkiye/aladag-yurt-yanginin-raporu-meclise-sunuldu>

¹⁶ Rifat Okçabol, "Öğretmen Yetiştirmede Temel Güncel Bir Sorun", *Eleştirel Pedagoji*, Sayı 46-47, Eylül-Ekim 2016, sayfa 29-36.

¹⁷ Konuyu eğitimciler üzerinden düşündüğümüzde üzerinde durmamız gereken diğer bir nokta da eğitimde İslamlaşma dendiğinde ilk akla gelen konunun başörtüsü meselesi olduğudur. Özellikle eğitimcilerin dini sembollerini kullanımı oldukça çeşitlilik göstermektedir. Kadınlar üzerinden tartışılan bu konu hem kadınları dar bir alana sıkıştırmakta hem de seküler eğitim kurumları içinde dini örgütleyen erkekleri meselenin dışında tutmaktadır. Oysa pek çok erkek eğitimci kılık kıyafeti, sakalı, bıyığı ile dini inancının belirgin ifadelerini okul ortamına taşımaktadır.

¹⁸ Bertrand Russell, *Neye İnanıyorum*, İstanbul: bgst yayınları, 2015.

¹⁹ "Saadet Özkan: Değişimi Çocukları ve Kendimizi Eğiterek Gerçekleştireceğiz." <https://yesilgazete.org/blog/2017/04/26/saadet-ozkan-degisimi-cocuklari-ve-kendimizi-egiterek-gerceklestirecegiz/>

²⁰ Projenin detayları <http://etcep.meb.gov.tr/> sayfasından görülebilir.

²¹ Proje kapsamında on pilot il belirlenmiş ve proje Batman, Erzurum, İzmir, Karaman, Malatya, Mardin, Samsun, Sivas, Şanlıurfa ve Trabzon'da toplam 40 okulda uygulanmış durumda. Projenin uygulandığı il ve okullar için: <http://etcep.meb.gov.tr/#pilotiller>